

*Рібцун Юлія,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка
НАПН України*

ЗАСВОЄННЯ ТЕМИ «ПРАВИЛА ВЖИВАННЯ АПОСТРОФА» УЧНЯМИ З ОСОБЛИВИМИ МОВЛЕННЄВИМИ ПОТРЕБАМИ

Вивчення предметів мовного циклу – обов'язкова складова навчального процесу закладів загальної середньої освіти. Школярам з особливими мовленнєвими потребами уроки української мови викликають найбільші труднощі, адже учні мають неповну цілісність сприймання, низький рівень концентрації уваги, дефіцитарний обсяг слухової пам'яті, недостатню сформованість вербальних мисленнєвих операцій на фоні порушення усіх складових мовленнєвої діяльності (О. Ахманова, Л. Вассерман, Л. Виготський, Т. Візель, О. Гриненко, Е. Данілавічюте, В. Ільяна, О. Лурія, І. Мартиненко, З. Мартинюк, Ю. Мікадзе, Ю. Рібцун, Є. Соботович, В. Тищенко, Л. Трофименко, Г. Уіплл, А. Усіпбаєва, Л. Цветкова, М. Холідей, Н. Чередніченко, М. Шеремет та ін.).

Під час вивчення навчального предмета «Українська мова» є такі теми, які супроводжують здобувачів освіти із класу в клас, поступово ускладнюючись, набуваючи нових смислових відтінків. Однією з них є «Правила вживання апострофа», адже ознайомлення з ним відбувається ще у букварний період першого класу, а власне із самими правилами правопису школярі знайомляться починаючи з другого класу і поглиблюючи роботу в цьому напрямі до завершення середньої ланки школи.

Апостроф – це надрядковий знак, який графічно позначається у вигляді коми (') та передає на письмі роздільну вимову губних ([б], [п], [в], [м], [ф]), задньоязикових приголосних ([г,] [к], [х]) та [р] перед наступними йотованими голосними я ([йа]), ю ([йу]), є ([йе]), ї ([йі]) (м'язи, кур'єр, сузір'я).

Другокласники засвоюють, що приголосні губні звуки та звук [р] перед звукосполученнями [йа], [йу], [йе], [йі] у словах з апострофом вимовляються твердо.

Далі здобувачі початкової освіти вивчають, що апостроф ставиться:

- а) перед я, ю, є, ї після губних (б'є, п'ятий, в'юн, м'яч, солов'ї);
- б) після твердого р (бар'єр, Мар'яна);
- в) після к перед я (Лук'ян, Лук'янова);
- г) після префіксу, який закінчується приголосним (під'їзд, роз'яснення).

Учні засвоюють, що апостроф при переносі слова не відокремлюється від попередньої букви (м'я-кий, в'я-заний, риб'-ячий).

Вже в середній школі знання про апостроф і його правопис поглиблюються, що надає змоги школярам ознайомитись з уживанням апострофа у прізвищах та географічних назвах після задньоязикових (г, к, х) і шиплячих (ж, ч, ш) (Х'юстон, Кам'янець-Подільський, Межигір'я), а також у словах іншомовного походження (прем'єр, ін'єкція, кар'єра). Крім того, учні запам'ятовують, що апостроф пишеться у складних словах, перша частина з яких закінчується твердим приголосним (двох'ярусний).

Діти вивчають, що апостроф не ставиться:

а) після м'якої р (ряска, буряк, рядно);

б) після букв б, п, в, м, ф, якщо перед ними інший приголосний, крім р (свято, тьмянний, морквяний, крюк, різдвяний, мавпячий, духмяний, але торф'яний, черв'як, арф'яр);

в) якщо я, ю, є позначають пом'якшення попереднього приголосного (бюст, бюджет, кювет, манікюр, пюре, рюкзак, цвях).

Водночас найбільше здобувачі початкової освіти з особливими мовленнєвими потребами досить часто:

- не запам'ятовують вербального позначення графічного знака («Я не пам'ятаю яка це буква»), переставляють чи пропускають склади, окремі звуки в його назві (потроф, апосов);

- неправильно читають слова з апострофом, пом'якшуючи приголосні («піря» замість «пір'я»);

- пропускають апостроф у словах внаслідок недостатнього знання української мови (мясорубка) або правил вживання чи просто неувважності (обява);

- плутають кому та апостроф, тому відповідно ставлять його унизу, після слова (звязок,), використовують у потрібному місці, але внизу (дев,ять), замість звичайної коми ставлять апостроф (В садку росли яблуні' груші' сливи.);

- плутають апостроф і знак м'якшення (ластів'ята, пен'ок);

- дзеркально позначають апостроф (хлоп'ята, п'явка);

- відображають апостроф у схемах звуко-буквеного аналізу як окремий звук (п'ятий – --=•-•=);

- ставлять апостроф після голосного, а не після приголосного (мя'ч);

- неправильно здійснюють перенесення з рядка в рядок слів з апострофом, переносючи його з йотованим голосним (зів-'ялий).

Знайомлячи учнів з особливими мовленнєвими потребами з апострофом, як мотиваційно-стимулювальну, пізнавальну основу, педагогу доцільно

використати віршовану мініатюру-закличку: Хоча знак цей і незвичний, Але дуже симпатичний. Слово вимовити як Допоможе диво-знак. Його апострофом Ми будем називати. Як пишеться цей знак Вам слід запам'ятати. (Юлія Рібцун)

Полегшенню засвоєння учнями з навчально-мовленнєвими труднощами правил вживання апострофа сприятиме:

- акцентування уваги на якості вимови того чи іншого слова («реп'ях» – твердо, уривчасто на противагу «різдвяний» – співуче, м'яко, протяжно);

- підкріплення уривчастої вимови при вживанні апострофа показом предметного зображення пенька, через який слово ніби спотикається (комп'(пеньок-спотиканка)ютер);

- закріплення розуміння варіативності прояву йотованих голосних (п'ятниця – у першому випадку буква я позначає звукосполучення [йа], а в другому один звук – [а]);

- ознайомлення з ейдетичним образом апострофа у вигляді головатого черв'ячка;

- використання для запам'ятовування та практичного застосування правила мнемічно-образного словосполучення МаВПа БуФ, в якому великі літери слугують підказками тих твердих приголосних, після яких ставиться апостроф;

- залучення до вправлення обох рук, одна з яких (ведуча, усі п'ять пальців) – це позначення приголосних (б, п, в, м, ф), а інша – відповідно сам апостроф (мізинець) та йотовані голосні (я, ю, є, ї). Учень утворює буквосполучення, поєднуючи пальці на руках (наприклад, вказівний палець правої руки – п, торкається спочатку мизинця лівої – апостроф, а потім вказівного пальця – ю, утворюється буквосполучення, а в даному випадку слово «п'ю» тощо);

- порівняння ізольованих слів (буряк – бур'ян), цілісних словосполучень (гусяче пір'я, духмяна м'ята) з апострофом і без нього;

- проведення вправ з уявного фотографування, коли учні намагаються запам'ятати 2–3 слова, записані на картці, а потім відображають їх написання у зошиті по пам'яті (подвір'я, п'єса, реп'ях);

- доповнення речень, розпочатих педагогом, словом з апострофом, з опорою на наочність і без неї (На футбольному полі хлоп'ята ганяють... (м'яч);

- написання коментувальних, пояснювальних диктантів з детальним розбором чому саме ставиться чи не ставиться апостроф у тому чи іншому випадку;

- застосування схематичних алгоритмів із використанням морфологічного аналізу для полегшеного розуміння (на кшталт:

- а) послухай та повтори слово – під'їхати;
- б) визнач, чи є в ньому префікс – під-;
- в) якщо префікс є, перевір, на який звук він закінчується – [д];
- г) назви корінь слова – -їх-;
- г) якщо префікс закінчується на приголосний, визнач з якої букви ти б почав (-ла) писати корінь слова – ї;
- д) якщо корінь містить йотовану голосну, став апостроф між префіксом і коренем.

Опанування українською мовою та підвищення його рівня для дітей з функціонально- та навчально-мовленнєвими труднощами – завдання не з легких, адже школярі мають практично відсутнє чуття мови, а тому вивчають парадигму рідної як іноземної. Засвоєння теми «Правила вживання апострофа» учнями з особливими мовленнєвими потребами відбувається значно легше та ефективніше, якщо педагог спроможний зацікавити дітей, детально пояснити на практичних прикладах, закріпити під час виконання вправ відмінності промовляння слів з апострофом і без нього, правила вживання та переносу. Уроки української мови в закладах загальної середньої освіти сприятимуть не лише удосконаленню писемного, а й усного мовлення, покращуватимуть комунікацію школярів, а отже запобігатимуть виникненню соціоадаптаційно-мовленнєвих труднощів.

Список використаних джерел

1. Пискач О. Д. Сучасна українська мова. Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Ужгород : Ужгородський університет, 2023. 93 с.
2. Рібцун Ю. Психолінгвістичні дидактичні технології діагностики та активізації пізнавального розвитку молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення (розділ VI). *Психолінгвістичні дидактичні технології діагностики і подолання мовленнєвих порушень у молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення* : навч.-метод. посіб. / Е. Данілавичюте, Л. Трофименко, В. Ільяна, Ю. Рібцун, З. Мартинюк, Г. Грибань. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. С. 698-846. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/730619>
3. Рібцун Ю. В. Учні початкових класів із тяжкими порушеннями мовлення: навчання та розвиток : навч.-метод. посіб. Львів : Світ, 2020. 264 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/730353/>